

Глава II

ПРЕБАЦИВАЊЕ ЈЕДИНИЦА КОРПУСА У СРЕМ И ВОЈНО-ПОЛИТИЧКЕ ПРИПРЕМЕ ДО ПОЧЕТКА ПРОБОЈА СРЕМСКОГ ФРОНТА

Током припрема за одлазак у Срем, војно-политичко руководство Македоније настојало је да јединице корпуса што боље опреми оружјем, одећом и обућом и другим потребама. Овај задатак сроводили су органи владе НР Македоније, позадински органи и масовне друштвено-политичке организације. Главни штаб је 5. јануара наредио свим командама подручја и места да у сваком погледу излазе у сусрет јединицама 15. ударног корпуса приликом њиховог марша за Срем.³²⁶⁾ Унифицирано је оружје колико су то омогућавали ресурси којима се располагало; јединице су опремљене коњима, запрежним колима и камионима запленим од Немаца у завршним операцијама за ослобођење Македоније; АФЖ и друге масовне организације обезбеђивале су топли веш, цемпере, пуловере, чарапе, шалове, рукавице итд. Све у свему, корпус је био опремљен свим потребама онолико колико су дозвољавале могућности у тим првим данима тек ослобођене и ратом опљачкане и разорене Македоније.

У духу наређења Врховног штаба, Главни штаб Македоније издао је 1. јануара 1945. наређење за пребацивање јединица 15. ударног корпуса из Македоније у Срем.³²⁷⁾ Пошто су јединице биле ангажоване у чишћењу терена од балиста и налазиле се у разним крајевима Македоније, наређено је 42. и 48. дивизији да прикупе бригаде ради предузимања марша до Врања.

326) Архив *VIII*, к. 239, док. 11/1.

327) Архив *VII*, к. 35, док. 7-1/1; к. 237, док. 1/1.

У то време јединице 42. дивизије налазиле су се: 3. македонска бригада у Бујановцу; 14. македонска бригада у Качанику, где је остала до 4. јануара, а потом се преко Скопља пребацила и 6. јануара стигла у Куманово (тада је ушла у састав 48. ударне дивизије); 16. македонска бригада је 1. јануара кренула за Бујановац; штаб дивизије и приштапске јединице у Куманову.

Јединице 48. дивизије биле су размештене: 1. македонска бригада се 29. децембра из Тетова пребацила у Ханријево (сада Ђорче Петров), с тим што је батаљоне разместила у селима у непосредној околини Скопља (Ханријево, Бардовце, Ново Село, Орман); 2. македонска бригада у Тетову; 7. албанска бригада у Прешеву; штаб 48. дивизије са приштапским јединицама у Тетову. Штаб корпуса са приштапским јединицама био је у Скопљу.³²⁸®

Пре одласка 15. корпуса за Срем, орган НОФ-а Македоније »Нова Македонија« 6. јануара 1945, поред осталог, пише:

»А испред њих, испред наших бораца, дубоко испред борбене линије се налази наша земља, наш братски народ. Но, тај народ још није ослобођен. Тамо су Немци који још убијају, пљачкају, пале наша села и руше наше градове. Тамо су и сви злочинци који су палили и харали по Македонији . . . Тамо треба ићи, јер је то наш најсветији дуг. Нема слободе за македонски народ све док хрватски, црногорски, српски, словеначки и други народи не буду потпуно ослобођени . . . И ево, сада се пружа част нашим македонским јединицама да се боре заједно са прослављеним борцима Србије, Црне Горе, Лике и Крајине, са прослављеним борцима Црвене армије, да иду на фронт ради ослобођења наше Хрватске и Словеније, наших још увек поробљених крајева . . . Наше јединице иду тамо не само да униште непријатеља, већ да репрезентују и своју земљу и свој народ у заједничкој борби . . .«

Главни штаб Македоније упутио је 7. јануара 1945. план марша у коме су прецизиране етапе пребацивања јединица од железничке станице Врање до Београда. С обзиром да је жел. пруга Скопље - Врање била на неколико места порушена, то су јединице, по великом снегу и хладноћи, предузеле марш пешке од својих места дислокације

328) Архив ВИИ, к. 1315, док. 3-58/5 и 7/6; Е. Тасковски, В. Картов: наведена књига, стр. 97 - 100; Р. Стојановски, наведена књига, стр. 171 - 174.

до Врања, где су се укрцавале у транспортне возове. Неке од јединица су морале пешачити и по 200 км. Наређено је да јединице прелазе 40 км на дан, тако да су најудаљеније од њих ову етапу марша прешле за четири до пет дана. У међувремену је Главни штаб Македоније, преко Главног штаба Србије, обезбедио композиције у Врању ради превоза људства и материјала.

У Врању је била организована прихватна станица, где је људство добило топле оброке и суву храну за два дана. Друштвено-политичке организације Врања су организовале дочек македонским јединицама и културно забавне приредбе док су оне боравиле у Врању. Био је то топао и срдачан дочек, што је борце освежило и развеселило после напорних маршева по врло оштрој зими. Следећа етапа, где је борце чекала такође топла храна, била је у Нишу. Услед недостатка путничких кола, јединице су претежно превожене товарним затвореним вагонима. Превожење до Београда трајало је за неке ешелоне и по два дана, с обзиром на пропусну моћ железнице и недостатак вагона. У начелу свака бригада је била подељена у два ешелона и тако посебним композицијама пребацивана до Београда.

Пре поласка првог ешелона у Врању је организован велики народни митинг на коме су говорили представници КП и народне власти Србије, а у име 15. корпуса заменик комесара корпуса Коце Солунски. Тако је и овај испраћај претворен у снажну манифестацију братства и јединства. Нарочито је била истакнута девиза »да без слободне Југославије нема слободне Македоније, нема слободне Србије и да је само слободна Титова Југославија гаранција новог живота свих југословенских народа и народности.«.

Укрцавање у Врању је почело 10. јануара и до 16. јануара све су јединице корпуса, изузев 1. и 2. артиљеријске бригаде, биле пребачене у Срем.³²⁹⁾

После пристизања у Београд јединице корпуса биле су размештене:

штаб 15. ударног корпуса са приштапским јединицама у Земуну;

штаб 42. ударне дивизије са приштапским јединицама у Земуну;

329) Архив ВИИ, к. 35, док. 7-1/1,1-15/1; к. 1318, док. 7/6; к. 1316, док. 1/6; к. 1364, док. 1/1 ;Р. Стојановски, наведена књига, стр. 171 -174; Е. Тасковски и В. Картов, наведена књига, стр. 100 - 101.

3. ударна бригада у Земуну;
7. албанска ударна бригада у с. Добановцима;
16. ударна бригада у с. Бежанији и с. Сурчину;
- штаб 48. ударне дивизије са приштапским јединицама у с. Батајници (изузев батаљона за везу који је био размештен у Земуну);
1. ударна бригада у Старој Пазови и с. Војки;
2. ударна бригада у Новој Пазови;
14. ударна бригада у с. Батајници и с. Стари и Нови Бановци.

Неколико дана после пристизања јединица корпуса у Срем, у неким јединицама се појавио пегави тифус (код 3. бригаде), те су предузете одговарајуће санитарске мере - карантин и др., да би се спречило његово даље ширење, у чему се и успело.

Прва и 2. артиљеријска бригада, које су изводиле обуку у артиљеријском центру у Скопљу, пребачене су у Београд 1. и 2. марта 1945. и размештене: 1. бригада на Дедињу, а 2. бригада у Земуну (у коњичким касарнама). После доласка 1. артиљеријска бригада је ушла у састав 42. дивизије, а 2. артиљеријска бригада у састав 48. дивизије.³³⁰⁾

Ради илустрације износимо састав, бројно стање и наоружање 42. дивизије 16. јануара. Тада су у саставу дивизије били: 3. 7. и 16. бригада, инжењеријски батаљон, батаљон за везу, извиђачка чета, пратећа чета, санитарско особље, културно-просветна екипа.

Бројно стање људства дивизије 7.681

Бројно стање коња 296

Наоружање: пиштоља 146, аутомата 445, пушака 4.280, пушкомитраљеза 125, митраљеза 37, минобацача 31.

На дан 1. фебруара 1945. бројно стање 7. албанске бригаде износило је: 2.796 људи и 81 коњ, анаоружање: пушака 616, митраљеза 10, пушкомитраљеза 12, аутомата 21, минобацача 4.

Прекобројно људство по бригадама било је распоређено у допунске батаљоне под непосредном командом штабова бригада.

330) Операцијски дневници 42. и 48. дивизије и потчињених бригада - Архив ВИИ, к. 1365, док. 32/7, 1/4, 1/8; к. 1366, док. 2/6, 1/5; к. 1364, док. 6/2; к. 1315, док. 3-61 и 62/5, 7/6; к. 1316, док. 1/П и 1/6; к. 238, док. 8-1/3 и 8-2/3.

Сличног састава и бројног стања људства и наоружања биле су и остале јединице корпуса.³³¹

У међувремену је затражено да се за 48. дивизију упути инжињеријски батаљон 50. дивизије из Македоније, будући да 48. дивизија није располагала инжињерцима.

ТОПАО ДОЧЕК ЈЕДИНИЦА У СРЕМУ И САРАДЊА СА НАРОДОМ

Становници Срема су еа великом братском љубављу и топлином дочекивали наше јединице. У сваком селу се осећало да је борбена парола о братству и јединству народа и народности Југославије дубоко усађена. Сремци су посебно ценили учешће Македонада, који су већ ослободили своју домовину и дошли да помогну и другим народима југословенске заједнице.

Политичка ситуација у Срему је била изванредна. Народ је био јединствен у подршци НОБ и револуцији, а највећи број способних мушкараца био је већ укључен у војвођанске бригаде и дивизије.

У тако сложеној ситуацији са становишта даљег извршавања војних задатака нашле су се у Срему све јединице и штабови не само 15. корпуса, већ и све јединице 1. армије. Народ је био организован тако као да су Сремци одавно били ослобођени. Имали су формиране НО одборе, АФЖ, скојевске, омладинске и друге друштвено-политичке организације на свим нивоима.

Први пут у рату јединице НОВЈ су имале слободну позадину од Срема до Београда. То је било врло важно ради потпуног функционисања редовног снабдевања. Иза војске стајала је држава. Старији борци су се овде први пут добро и редовно хранили. Интендантима је било лако снабдевати јединице, јер је народна власт била организована у сваком селу.

Топлину и предусретљивост којима нас је примило сремско становништво данас је тешко речима дочарати. Свака кућа је за нас била широм отворена. Иако смо имали организовано одлично снабдевање, људи су нас стално обасипали поклонима и храном. Доносили су нам чарапе, џемпере, топло рубље и др. Нису били ретки случајеви да је групе бораца размештене по кућама издржавало само

331) Исто; Р. Стојановски, наведена књига, стр. 171 - 176; Е. Тасковски и В. Картов, стр. 100 - 101.

становништво, које их је чувало, хранило и бринуло о њима као о својој рођеној деци. Често су мештани говорили да се и њихови синови и кћери налазе на фронту и да се о њима исто тако старају друге мајке и очеви.

Врло близак контакт успостављен је са органима народне власти и са друштвено-политичким организацијама: НОФ, АФЖ, месним комитетима КПЈ и СКОЈ-а и омладинским организацијама, тако да се целокупна политичка и културно-просветна активност становништва и јединица одвијала координирано и према заједничком плану и програму. Преко културно-забавних актива биле су организоване многобројне заједничке приредбе и весеља, на којима су се борци и народ све више зближавали и учвршћивали братство и јединство.

С обзиром на познату предиспонираност Македонаца за песму и коло, није било тешко да у свим јединицама све до батаљона створимо одличне културне екипе. Оне су давале приредбе са врло атрактивним програмима у многим селима Срема. Врло успешна приредба била је организована на Коларчевом универзитету у Београду. Сала је била пуна. Свака тачка програма је испраћена френетичним аплаузима, а многе тачке су се морале, на захтев публике, понављати. Македонске борбене песме, а посебно песма »Со векови окована во пранги, под ропство пишти Македонија«, биле су веома популарне. Цео Земун и еела, старо и младо, научили су и певали многе песме.

Сви значајни датуми из даље и ближе историје борби југословенских народа и народности и прогресивних покрета у свету свечано су били обележавани заједно са друштвено-политичким организацијама и народом. Поред многобројних таквих манифестација обележени су и 21. јануар - дан смрти великог вође међународног радничког покрета В. И. Лењина, 8. март - међународни дан жена, 27. март и др.

У то време, због ратне ситуације, велики комплекси Срема били су покривени необраним кукурузом, те су наше јединице, кад год су имале слободног времена (недељом, празничним данима итд.), помагале народу у берби кукуруза и у другим пољским радовима.

Присност и другарство су достигли такав степен и јединство да су многе мајке са сузама у очима, али и са гордошћу, испраћале македонске борце када су кретали на фронт, као да испраћају своје рођене синове и кћери. Та блискост се огледа и у томе што су македонске јединице

добијале на фронту и за време борби многобројна писма од органа народне власти и друштвено-политичких организација. Тако, на пример, Општински одбор Пазове и Бановаца упутио је писмо 14. македонској бригади, која је већ била стигла до Словеније, да после завршетка борби за ослобођење земље поново дође у Срем, на одмор, као њихов гост.³³²

РЕОРГАНИЗОВАЊЕ ЈЕДИНИЦА ПО НОВОЈ ФОРМАЦИЈИ И ДОБИЈАЊЕ СОВЈЕТСКОГ ОРУЖЈА И ОПРЕМЕ

Првог јануара 1945, наредбом врховног команданта Ј. Б. Тита, формиране су 1, 2. и 3. армија, а 1. марта и 4. армија ЈА. Штаб Првог пролетерског корпуса прерастао је у Штаб 1. армије, без значајнијих кадровских промена. Командант 1. армије постао је дотадашњи командант Првог корпуса Пеко Дапчевић, политички комесар Мијалко Тодоровић Плави, начелник штаба Сава Дрљевић, а касније (од 8. фебруара) Милутин Морача, начелник оперативног одељења Ратко Вујовић Шпанац. У овом периоду формиране су у саставу армије и дивизија бројне родовске јединице (артиљеријске, инжињеријске, јединице за везу и друге помоћне јединице), што је налагало да се у штабу армије формирају и одговарајућа одељења. За начелника артиљерије армије постављен је Гавриченко, за начелника инжињерије Арсеније Ђукић, за начелника везе инж. Мишо Данон итд. Сви су се они брзо снашли на одговорним дужностима. Совјетски саветници били су само у родовским јединицама - у артиљерији, инжињерији, вези, санитету и сл.

Нужно је напоменути да је 1. армију на Сремском фронту подржавала једна совјетска ваздухопловна дивизија под командом генерала Витрука, народног хероја Совјетског Савеза и Југославије. У саставу те дивизије бориле су се и ескадриле наших ваздухопловаца, које су се формирале и обучавале још на острву Вису.

Друга тенковска бригада формирана је у СССР-у, а у Југославију је етигла 26. марта 1945. године. У свом саставу имала је 65 тенкова Т-34, 3 извиђачких блиндираних кола, транспортна возила и 12 мотоцикла. Она је 7. априла била концентрисана у с. *Ердевику*.³³³ Учествовала је у

332) Боро Митровски, наведени фељтон.

333) Архив ВИИ, к. 264, док. 12/1.

пробоју Сремског фронта и даље према Загребу. Постојала је и Коњичка бригада, која је имала значајну улогу у Босуским шумама и на другом мочварном и пошумљеном земљишту.

У то време јединице 1. армије су добиле веће количине совјетског оружја и технике, те су се бригаде морале преоружати и формирати нове родовске јединице - артиљеријске, инжињеријске, јединице везе, транспортне и друге.

Од свих родова и служби које сачињавају сложени механизам сваке армије, наша армија је до тада имала развијену само пешадију, а од служби - санитетску и интендантску. Оне су за собом имале богату традицију и биле су спремне за озбиљније и сложеније задатке које је намегао нови начин ратовања. Укључивањем бројне технике, морале су се прилагодити и преформирати наше бригаде по новој тројној формацији - у дивизији три бригаде, у бригади три батаљона, у батаљону три чете, у чети три вода и у воду три десетине.

Ова реорганизација по новој формацији завршена је у првој декади марта 1945. године.³³⁴⁾

Што се тиче 15. корпуса, командни састав штаба корпуса и штабова дивизија остао је исти, како је то раније изнето. Једина измена била је у штабу 48. дивизије. Пошто је Боро Чаушев позван да посећује политички курс, од Липика в. д. политички комесар дивизије био је Ратко Радовић, а од Дугог Села (код Загреба) Петар Пепељуговски. Овом реорганизацијом извршене су неке измене у командном саставу појединих штабова бригада, команди батаљона и чета.

Командни састав штабова бригада, после реорганизације јединица по новој формацији, био је следећи:

1. македонска ударна бригада:

- командант Тихомир Шаревски,
- политички комесар Јаћим Спиоровски,
- начелник штаба Георги Тасков;

2. македонска ударна бригада:

- командант Раде Поповић Душко,
- политички комесар Ристо Стојановски Железни,
- начелник штаба Милан Крстевски;

334) Двадесет година од пробоја Сремског фронта, Сећања групе актера, »Борба« 12-27-IV-1965.

14. македонска ударна бригада »Димитар Влахов«:
- командант Димитрије Марљановски Осоговски (а од Славонске Пожеге до краја рата Боро Поцков Мирко),
- политички комесар до 10. априла 1945. Петар Пепељуговски Црвениот, а после тога до краја рата Годор Атанасовски Тошо,

- начелник штаба Евстати Тасковски, а од Славонске Пожеге до краја рата Боро Митровски!

3. македонска ударна бригада:

- командант Коста Бољановић,
- политички комесар Милорад Дрењанин (а пре њега Петар Баламбуров Минче),

- начелник штаба Трајко Костовски (а пре њега Благоја Арсовски Старка);

7. албанска ударна бригада:

- командант Чедомир Ђукић (раније Нафи Сулејмани),

- политички комесар Џафер Кодра, а потом Ђорђија Бановић,

- начелник штаба Боро Тодоровски;

16. македонска ударна бригада:

- командант Вељко Ивковић (а од Банове Јаруге Благо Илинчић),

- политички комесар Стево Вукановић,

- начелник штаба Душан Илић (а пре њега Ђорђе Михајловски);

1. артиљеријска бригада (42. дивизије):

- командант Стево Златар (раније Георги Сапунџиев),
- политички комесар Петко Лакович (раније Бранко Богдански),

- начелник штаба Светослав Мирчев (раније Стојан Хаџи Василевски);

2. артиљеријска бригада (48. дивизије):

- командант Димитрије Гулевски (раније Боро Милевски),

- политички комесар Блаже Стефановски,

- начелник штаба Андреја Русјаковски.³³⁵

335) Архив ВИИ, к. 241. док. 3/2; к. 1315, док. 3/7,4/7,6/7,7/7,9/7,1/8; к. 1316, док. 1/6, 2/8, 6/9, 7/9, 9/9, 14/9, 1/10, 2/10, 6/10, 14/9, 15/9, 16/9, 1/II; к. 1364, док. 2/, 3/4, 4/, 5/4, 6/4, 7/4, 2/5, 3/5, 4/5, 5/5, 9/5, 10/5, 2/6; Р. Стојановски, наведена књига, стр. 177 - 179; Е. Тасовски, В. Картер, наведена књига, стр. 108- 109.

С обзиром на хитност посла, одмах се приступило преформирању јединица. Радило се у највећој тајности. Како су бригаде и остале јединице имале знатно већи број бораца, то су старешине за попуњу својих јединица одабирале најбоље међу њима. Након попуње у бригадама је остало вишак од по 500 до 600 бораца који су упућивани у допунску бригаду, тих дана формирану у с. Војка. Као што је раније изнето, ова бригада је бројала преко 4.000 људи и служила за попуњу јединица у току борбе са борачким и старешинским кадром. Преласком на нову формацију дошло је и до померања и измена у старешинском кадру и унутар бригада и у родовским јединицама.

У време када је вршена реорганизација по новој формацији, стигло је комплетно совјетско оружје и техничка опрема за обе дивизије, што значи и за артиљеријске бригаде и остале родовске јединице и службе. У то време, такво наоружавање предетављало је велики догађај. Захваљујући новом оружју и техници, јединице корпуса су се сврстале у ред савремених војних јединица за тадашње услове ратовања и постале много убојитије. Борачки и старешински састав био је врло радостан и поносан на ову технику.

Ради илустрације изнеће се састав, наоружање и бројно стање неких јединица да би се сагледала бројна и ватрена моћ јединица.

Штаб бригаде сачињавали су: командни део (командант, политички комесар, заменик команданта, заменик комесара, начелник штаба, шеф оперативног одсека, обавештајни официр и официр безбедности), политичко-пропагандни одсек, команда позадине и заштитни вод;

бригада је имала три батаљона (са по три стрељачке чете), минобачачку чету, митраљеску чету, чету аутоматичара, чету противтенковских пушака, батерију топова 45 мм, чету за везу, инжињеријску чету, санитетску и транспортну чету и извиђачки вод.

По формацији је било предвиђено следеће бројно стање бригада:

- официра	187
- подофицира	363
- војника и десетара	1.103
Укупно	1 6 5 3

Наоружање 14. македонске бригаде:

- пушака	676
- снајперских пушака	50
- аутомата	497
- пиштоља	183
- пушкомитраљеца	82
- митраљеца	18
- минобацача	18
- противтенковских пушака	36
- противтенковских топова 45 мм	4

Сличног састава, бројног стања и наоружања биле су све пешадијске бригаде.³³⁶

Састав и бројно стање 1. артиљеријске бригаде (42. дивизије) 1. априла:

Штаб бригаде	27
Штабна батерија	74
1. дивизион	289
2. дивизион	194
3. дивизион	193
1. самостална батерија	62
2. самостална батерија	69
3. самостална батерија	70
Позадина бригаде	102
Укупно	1.080

Обе бригаде нису имале исти састав и наоружање, па ће се свака од њих посебно приказати.

Наоружање 1. артиљеријске бригаде (42. дивизије):

1. дивизион - две батерије 76 мм ЗИС-3	8 топова
2. дивизион - три батерије минобацача 120 мм	12 оруђа
3. дивизион - три батерије ПТ топова 45 мм	12 оруђа
Самостални тешки дивизион:	
- две батерије 76 мм ЗИС-3	8 топова
- једна батерија хаубида 122 мм	4 оруђа
Укупно	44 оруђа

Наоружање 2. артиљеријске бригаде (48. дивизије):

1. дивизион:	
- две батерије 76 мм ЗИС-3	8 топова

336) Архив ВИИ, к. 1316, док. 1/6; Р. Стојановски, наведена књига, стр. 176 - 180; Е. Тасковски, и В. Картов, наведена књига, стр. 106 - 111.

- једна батерија 76 мм ПАК	4 топа
2. дивизион - две батерије хаубица 122 мм	8 оруђа
3. дивизион - три батерије минобацача 120 мм	12 оруђа
ПТ дивизион - три батерије 45 мм	12 оруђа
Три самосталне ПТ батерије 45 мм ,	12 оруђа
Укупно	56 оруђа

Сва оруђа су била са сточном вучом, тако да су бригаде имале по око 370 коња, а хаубичке батерије су имале моторне влекаче. Пре почетка пробоја Сремског фронта поменуте три самосталне батерије ПТ топова 45 мм код 2. артиљеријске бригаде и ПТ топова 45 мм 3. дивизиона 1. артиљеријске бригаде додељене су пешадијским бригаама (свакој по једна батерија) и до краја рата остале су у њиховом саставу.³³⁷

Као што се види, обе дивизије корпуса имале су укупно 100 артиљеријских оруђа разних калибара (од 45 мм до 122 мм), што је представљало огромну ватрену моћ јединица за тадање услове ратовања. У ову цифру нису урачунати минобацачи 82 мм у пешадијским бригаама, којих је укупно било 108. Нису узети у обзир ни лаки минобацачи 50 мм.

Ово наоружање је представљало понос и велики морални подстрек борачком и старешинском саставу, уколико више што га до тада није имао: Оно је још више учврстило снагу и моћ јединица у веру да ће непријатељ бити потучен.

Састав, бројно стање и наоружање 48. дивизије 2. априла:

- Штаб дивизије	33
- Просветно одељење	19
- Хемијска чета ; . . .	28
- Извиђачка чета	53
- Противавионска чета	55
- Команда позадине (санитетска служба са МСБ и ветеринарска служба, интендантура)	230 * 1
- Пионирски батаљон	117
- Батаљон за везу	165

337) Архив ВИИ, к. 1315, док. 1/8; к. 1316, док. 6/11-П и 1-ШП; Милош Пајевић: Артиљерија у НОР, Београд 1970, стр. 395, 621 - 622.

- 1. ударна бригада	1.529
- 2. ударна бригада	1.556
- 14. ударна бригада	1.534
- 2. артиљеријска бригада	1.256
Укупно	6.575

Наоружање 42. дивизије 31. марта 1945:

"• - пушака	2.666
- карабина	324
- противтенковских пушака	113
- снајпера	163
- пиштоља	358
- аутомата око	1.700
- пушкомитраљеза	255
- митраљеза	54
- минобацача 120 мм • "•	12
- минобацача 82 мм	54
- лаких минобацача	54
- топова 76 мм и 45 мм	32
!:- хаубица 122 мм	4
(а 48. дивизија 8 хаубица)	
- аутомобила	2
•ot- - вучних возила (влекова)	4
- коња	812
- запрежних кола	78

Сличног састава је било и наоружање 48. дивизије, сем у артиљеријским оруђима.^{338>}

Пионирске, хемијске, јединице везе и друге јединице биле су снабдевене потребном техничком опремом. Старо оружје је, на захтев Главног штаба Македоније, враћено у Македонију за потребе јединица које су тамо остале.

У дивизијама и бригадама појавиле су се неке родовске и друге јединице којима се раније није располагало. Пионирске јединице су, поред осталог, биле снабдевене техничким средствима за откривање противпешадијских и противтенковских мина и разминирање; јединице везе биле су снабдевене радио-станицама разног домета, зависно од нивоа команде. Радио-станицама су били снабдени штаб корпуса, штабови дивизија и бригада,

338) Операцијски дневници 42. и 48. дивизије, к. 1315, док. 7/6, к. 1365, док. 31/7.

команде батаљона и самосталних чета. Телефонска и телеграфска веза одржавана је преко одговарајућих шифрантских одсека. Поред тога, батаљони и чете су располагали жичаним средствима везе, што је олакшавало командовање у случају отказивања појединих канала везе. Сем ових јединица, као нове су се појавиле и хемијске јединице у случају да непријатељ употреби хемијска отровна средства, затим противавионске јединице за гађање непријатељских авионакитд. Посебно треба истаћи појаву снајперских пушака, којима македонске јединице до тада нису располагале. За снајперисте су одабирани најбољи стрелци, који су у току борби, а и завреме извиђања и прикупљања података о непријатељу, имали велику улогу прецизним гађањем на непријатељске војнике и старешине. Они су се посебно истакли при ликвидирању непријатељских извиђача који су закамуфлирани на дрвећима у шумама прикупљали податке о нашим јединицама.

Посебно бих указао на организацију санитетске службе у 15. корпусу. Након доласка у Срем, санитетска служба корпуса имала је две дивизијске и једну корпусну болницу. Међутим, када је извршено реорганизовање јединица корпуса, реорганизована је и ова служба. Расформиране су болнице и формирано медицинско-санитетски батаљони (МСБ), за сваку дивизију по један. Они су представљали погодну организациону форму за збрињавање великог броја рањеника у условима фронталне борбе и били су у стању да за кратко време обраде знатан број рањеника и пруже најхитнију хируршку помоћ на 8—10 км од линије фронта, што је било од великог значаја.

Када су расформиране болнице у корпусу и дивизијама, санитетски кадар је упућен у састав МСБ 42. и 48. дивизије. Тада је корпус имао 4 хирурга, 8 лекара опште медицине, 9 студената медицине, 4 инструменталиста, 8 средњомедицинског особља, 100 нижег медицинског особља и 2 апотекара (фармацеута). Из података се види да су хируршке потребе биле попуњене са око 50% кадра, те се он допуњавао лекарима опште праксе и студентима медицине, који су, под контролом хирурга, коришћени у организационим јединицама МСБ. Свакако да је таква структура, посебно недостатак специјализованог хируршког кадра, имала одраза на обим, квалитет и ефекат хируршких захвата у току борбе. Посебну тешкоћу је представљао недостатак одговарајућих транспортних

средстава, јер су рањеници пребацивани до МСБ претежно запрежним возилима (у бригадама су организована бригада превијалишта итд.).³³⁹⁾

Све у свему, после добијања новог оружја и технике, предстојао је велики напор јединицама, борцима и старешинама да се овлада овом техником и оружјем, како би се најбоље и најубитачније употребили у предстојећим операцијама.

У овом периоду добијена је и одређена количина одеће и обуће, тако да су борци углавном били једнообразно одевени и обувени, чиме је нестало раније шаренило.

ИНТЕНЗИВНА ВОЈНА И ПОЛИТИЧКА ПРИПРЕМА ЈЕДИНИЦА ЗА ПРЕДСТОЈЕЋЕ ЗАДАТКЕ

Одмах после пристизања јединица корпуса у Срем отпочело се са извођењем обуке у јединицама. Обука се одвијала према разрађеном плану и програму који се одликовао поступношћу и динамичношћу. За специјалне јединице - топографе, извиђаче, телефонисте, радио-телеграфисте, пионире и друге, настава је била организована према специјалним програмима, базираним на основама савремених услова ратовања. Почело се са јединачном обуком, а затим продужило са десетичном, водном и четном обуком.

Када је добијено ново оружје, опрема и техника, приступило се њиховом овлађивању. У обуци јединица, нарочито специјалних (артиљеријских, пионирских, јединица везе и др.), совјетски инструктори - саветници (млади официри - комсомолци) пружили су значајну помоћ, готово у погледу употребе оружја и техничких средстава (у пешадијским бригадама било их је по 4-5). Они су одржавали посебне часове са старешинским кадром и упознавали га са основним тактичко-техничким особинама оружја и начином употребе. Поред тога, одређен број официра, подофицира и бораца је био упућен на посебне курсеве који су одржавани под руководством штаба 15. корпуса у Земуну. Такви курсеви одржавани су и по бригадама и дивизијама.

Иако је до добивања новог оружја била организована јединачна, десетична, водна и четна обука, она је поново

339) Др Георги Камчевски: Санитетската служба на 15. македонски ударен корпус, »Нова Македонија« 27-IV-1975.

обновљена након добијања новог совјетског оружја. До почетка пробоја Сремског фронта била су извршена и бојна гађања пешадијским и минобацачким оружјем да би се проверио степен обучености бораца у руковању тим оружјем и да би они стекли неопходно самопоуздање. У јединицама је спроведено и такмичење у гађању. Резултати су били врло добри, сем из пиштоља.

Код артиљеријских јединица обука се одвијала по специјалном програму који је припремила команда артиљерије 1. армије. И ова обука се одвијала уз помоћ совјетских артиљеријских инструктора. Олакшавајућа околност је била та што је и борацки и старешински састав ових јединица раније служио у артшверији, што му је олакшавало савлађивање обуке на новим оруђима.

Пошто су Немци иепред својих јако утврђених положаја на равним сремским пољима поставили широку мрежу минских поља, требало је мислити и о разминирању и прављењу пролаза у тим препрекама приликом пробоја система одбране непријатеља. Јединице 15. корпуса нису имале стручњаке за чишћење минских поља. У инжињеријском батаљону 1. армије било је неколико стручњака који су познавали технику разминирања. Они су учинили велики напор да обуче борце и старешине у томе. У батаљонима су формиране групе за разминирање, које су овај задатак извршавале под руководством инжињераца.

Инжињеријске јединице 42. и 48. дивизије, односно пионирски батаљони, добиле су, поред осталог, детекторе и пипалице за откривање противпешадијских и противтенковских мина. Били су организовани курсеви, које су похађали *инжињеријске* старешине. Совјетски инструктори су много помогли да те старешине овладају материјом разминирања. У то време се појавила и прва књига о минама, у којој је до танчина била објашњена техника разминирања. И ова књига је помогла да се овлада овом материјом. Поред организованих курсева за старешине инжињеријских јединица, које су после обучавале пионире у откривању мина и прављењу пролаза кроз минска поља, организовани су у дивизијама и курсеви за обуку појединих специјалиста, артиљераца, везиста, тенкиста итд.

За кратко време (за непун месец дана) требало је обучити борце да рукују новим оружјем. Било је у томе доста тешкоћа, без обзира што су неке бригаде имале богато

борбено искуство. Ипак, свима је било заједничко - сусрет на сремској равници. Јединице су се морале посебно припремати за пробој савремено уређене и фортификацијски организоване одбране.

Извођење обуке је трајало и по 12 часова дневно, тако рећи без предаха. У јединицама је било организовано такмичење у склапању и расклапању митралеза, пушкомитраљеца, аутомата и пушака са завезаним очима. То је било потребно да би се борци оспособили да и у ноћним дејствима могу отклонити застоје и дефекте на оружју. Организовано је било такмичење и у чишћењу оружја, одеће и обуће, чувању опреме, редовном похађању обуке итд. Жеља је била да се што више научи и постигне. Већа политичка активност партијских и скојевских организација допринела је да се јединице организацијски што пре среде и војнички и морално-политички што боље припреме за предстојеће задатке. Нарочита пажња је била посвећена оружју и техничкој опреми којом борци и јединице раније нису располагали (противтенковске пушке, радио-станице, телефонске централе и друго). За специјалисте, као што су везисти, послужоци минобацача и други, изабрани су најбољи борци који су имали услова и могућност да брзо савладају одговарајућу обуку.

У тактичком погледу јединице су се морале оспособити за вођење борбе у сремској равници и пробој непријатељске савремено организоване рововске одбране, испреплетене многобројним рововима и саобраћајницама по дубини фронта, као и многобројним минским пол>има и жичаним и другим препрекама. Јединице су увежбаване за борбу у насељеним местима, у шуми, за ноћну борбу, за савлађивање мањих река и канала, у укопавању и за друге облике борбе који су их очекивали. Треба напоменути да су јединице 15. корпуса биле у нешто тежој ситуацији с обзиром на то да су остале јединице 1. армије још од ослобођења Београда, учествовале у борбама на сремској равници, тако да су оне у току неколико месеци стекле драгоцено борбено искуство у фронталној борби са непријатељем у равници.

Упоредо са извођењем борбене обуке са борацким саставом, организована је била и настава за старешински кадар - од командира десетине до команданта батаљона и штабова бригада и дивизија. Настава се одвијала на курсевима организованим у бригаама, штабовима дивизија и штабу корпуса, а у Генералштабу Југословенске армије

у Београду био је организован курс за команданте дивизија и корпуса. На курсевима су решавани тактички задаци прилагођени новом оружју и техници, као и конфигурацији терена на коме ће се изводити предстојеће операције, итд.

Планови и програми за обуку старешина добијени су из Генералштаба. Официрски курсеви одржавани су сваког дана почев од 1. фебруара 1945, с тим што су, добијањем новог оружја, њихови програми прилагођавани. Настава се одвијала теоретски и практично. За командире десетина, водова и чета и за команданте батаљона курсеви су били организовани у штабовима бригада, а за поједине теме батаљонске обуке у штабовима дивизија; за команданте бригада у штабовима дивизија, а за поједине теме у штабу корпуса; за команданте дивизија и корпуса - делом у штабу 15. корпуса, а за неке теме у Генералштабу ЈА. Пошто су командири десетина, водова и чета били до подне заузети обуком јединица, ови курсеви су одржавани у поподневним часовима и увече.

Истовремено са војном обуком одвијао се и интензиван партијски и политички рад на свим нивоима. Политичка настава одвијала се у поподневним часовима. У морално-политичком васпитању посебна пажња је била посвећена подизању свести и сазнања о карактеру наше народноослободилачке борбе и револуције, о братству и јединству наших народа и народности, о народном карактеру Југословенске армије, о југословенском патриотизму и ослободилачким традицијама, о тековинама револуције и будућем уређењу братске југословенске заједнице, о улози КПЈ и друга Тита у четворогодишњој борби и револуцији итд.

На часовима политичке наставе објашњавани су догађаји у земљи и свету, даване информације и коментари о стању на фронтима, о успесима наше Армије, као и Црвене армије и других савезничких армија. Раскринкавана је непријатељска пропаганда, разобличаване су домаће издајнице итд. Политичким радом, радом партијских и скојевских организадија, као и другим активностима, из дана у дан је подизана морално-политичка свест бораца.

Активност у укупним припремама није се завршавала само војном и политичком обуком. Културно-просветној делатности посвећена је знатна пажња. У то време културно-забавни живот био је врло интензиван. У дивизијама су постојале културне екипе. Користећи сопствене

снаге у бригадама, на приредбама су извођени скечеви и музичке тачке, рецитована су дела познатих уметника. Учитељи и средњошколци били су неуморни у раду са полазницима аналфабетских течајева, који су у јединицама организовани одмах после пристизања јединица у Срем. Ови течајеви су се одвијали или у раним јутарњим часовима, пре почетка редовне наставе и обуке, или касно увече.

У бригадама и самосталним батаљонима издавани су билтени са разноврсним рубрикама, од значајних политичких догађаја и стања на фронтима до кратких вести и информација из живота и рада јединица. У билтенима је дат простор и онима који су покушавали да дају одушка својим интимним осећањима и таленту, па су објављиване и кратке песме и приче.

У војно-политичкој обуци организована су такмичења између батаљона у оквиру бригада и између бригада у оквиру дивизија и корпуса, тако да је створена атмосфера која је подстицала полет и брзо извршеше постављеног плана. Резултати такмичења свакодневно су истицани на зборовима или на истакнутим местима у виду графикана и у зидним новинама, којих је било у свим јединицама.

Није био запостављен ни спортски живот. Биле су организоване разноврсне спортске активности, али је најпопуларнији био фудбал. Спортска такмичења одржавана су између чета и батаљона у оквиру бригаде, а бригада у оквиру дивизија.³⁴⁰

Успех у обуци био је постигнут захваљујући свесном залагању и правилном схватању одговорности од стране бораца и старшина за предстојеће задатке, које су јединице очекивале са нестрпљењем. Радило се без прекида и одмора. Треба истаћи да су у овом погледу много учиниле партијске и скојевске организације, чији су чланови били иницијатори у покретању и извршавању постављених задатака у току припреме јединица. Све се одвијало под паролом »више зноја, мање крви«.

340) Операцијски дневници 42. и 48. дивизије, Архива ВИИ, к. 1315, док. 7/6 ик. 1365, док. 32/7; Операцијски дневник 7. албанске бригаде, Архив ВИИ, к. 1316, док. 1/6; Операцијски дневник 1. артиљеријске бригаде, Архив ВИИ, к. 1316, док. 1-11/II; Архив ВИИ, к. 238, док. 8-10/3 и 8-12/3; Група аутора: Двадесет година од пробоја Сремског фронта, лист »Борба« од 12. до 27-IV-1965; Р. Стојановски, наведена књига, стр. 175 - 180; Е. Тасковски, иВ. Картов, наведена књига, стр. 103- 111; Таипи: Албанци на Сремском фронту, Београд 1981, стр. 78 - 84.

Колико пажње је било посвећено обуци види се и из изречених констатација на једној омладинској конференцији:

->. . . Водећи борбу за ослобођење преосталих делова наше земље, за ослобођење наших градова, почели смо да ратујемо на један нови начин. Почели смо да водимо фронтални позициони рат. За такав рат требало је створити чврсту, дисциплиновану, модерно наоружану и добро организовану армију, оспособљену да може извршити све те задатке. То значи да се пред нашом омладином у војсци поставља задатак да оспособимо наше јединице да могу ратовати у свим условима савременог рата. Код наше омладине има још недовољног разумевања фронталног начина вођења борбе. Док је раније у условима партизанског ратовања основно било изненадни напад, данас се од нас тражи укопавање, изградња заклона, постављање минских поља, а као најважније, од нас се тражи да postanемо мајстори свих врста оружја, да бисмо могли да ее боримо против непријатеља на отвореном полу. Да бисмо у овим борбама били у офанзиви, треба да будемо не само храбри, него да познајемо и све наведене ствари . . .³⁴¹⁾«

У периоду извођења обуке Дане Т. Ивановски је писао у зидним новинама:

»Сви знамо какве смо муке преживели под фашистичким ропством; какве је борбе водио наш народ (мисли се на македонски народ - примедба аутора) да би се ослободио од фашистичке тешке чизме. И сада, када се фашизам налази пред својом пропашћу, када на еве стране панично напушта своје положаје, треба у том последњем моменту да ударимо свим снагама да бисмо га потпуно уништили. Са новим оружјем, које смо добили од братске Црвене армије, треба да докажемо да смо способни да њиме рукујемо и да тучемо непријатеља. Наша су срца испуњена великом радошћу, јер већ знамо да је дошао момент када ћемо ступити у борбу против вековног фашистичког непријатеља. Сарајево је већ ослобођено. Ускоро ће бити ослобођена цела Југославија. Избројани су дани и часови фашизму.«³⁴²⁾

341) Боро Митровски, наведени фељтон у листу »Нова Македонија«.

342) Исто.

ПАРТИЈСКО-ПОЛИТИЧКИ РАД

Партијске и скојевске организације у свим јединицама корпуса биле су доста јаке и представљале су покретачку снагу у учвршћивању морално-политичког стања борачког и старешинског састава. Оне су имале велику улогу у припреми јединица за одлазак на фронт, а нарочито током офанзиве Југословенске армије. У свим акцијама комунисти и екојевци су били на челу и у првим редовима. Они су били носиоци свих активности.

Износимо примерно бројно стање чланова КПЈ и СКОЈ-а у 42. ударној дивизији.

Другог марта 1945. бројно стање било је:

<i>а) У 3. македонској ударној бригади:</i>		
чланова КПЈ		278
кандидата за чланове КПЈ		172
чланова СКОЈ-а		343
<i>б) у 7. албанској ударној бригади:</i>		
чланова КПЈ		137
кандидата за чланове КПЈ		27
чланова СКОЈ-а		253
<i>в) у 16. македонској ударној бригади:</i>		
чланова КПЈ		117
кандидата за чланове КПЈ		31
чланова СКОЈ-а		300
<i>г) Око штаба дивизије:</i>		
чланова КПЈ		48
кандидата за чланове КПЈ		19
чланова СКОЈ-а		93
<i>Укупно у дивизији:</i>		
чланова КПЈ		580
кандидата за чланове КПЈ	""	242
чланова СКОЈ-а		989

У ову цифру нису укључени чланови КПЈ, кандидати за чланове КПЈ и чланови СКОЈ-а 1. артиљеријске бригаде, јер се не располаже подацима.

Према извештају дивизијског комитета 42. дивизије, упућеном Централном комитету КПЈ 4. априла 1945.

године,³⁴³ то бројно стање у дивизији је знатно повећано и износило је:

- чланова КПЈ	715
- кандидата за чланове КПЈ	286
, - чланова СКОЈ-а	1.057

У ово бројно стање укључена је и 1. артиљеријска бригада са 75 чланова КПЈ, 17 кандидата за чланове КПЈ и 120 чланова СКОЈ-а.³⁴⁴⁾

Слично бројно стање имала је и 48. ударна дивизија, али се не располаже тачним подацима. Не располаже се ни бројем партијског и скојевског чланства у штабу корпуса и његовим приштапским јединицама.

Међутим, ако се анализира бројно стање партијског и скојевског чланства у 42. дивизији, које износи укупно нешто преко 2.000 чланова, и ако се узме да је бројно стање дивизије износило око 7.000 људи, произилази да су трећину бројног стања дивизије сачињавали чланови и кандидати КПЈ и СКОЈ-а.

Када се кренуло у борбу, на кратким састанцима, редовно одржаваним после сваке борбе, примани су у чланство КПЈ и СКОЈ-а сви они који су се истакли у тим борбама. Тако, на пример, после борби од 12. до 22. априла у 42. дивизији примљено је 304 нова члана КПЈ, 194 кандидата за чланове КПЈ и 331 члан СКОЈ-а. У истом периоду у борбама је дивизија имала следеће губитке у чланству: 45 мртвих и 113 рањених чланова партије и 152 мртва и 225 рањених чланова СКОЈ-а.³⁴⁵⁾

У периоду припрема одржан је велики број састанака ћелија КПЈ и актива СКОЈ-а. Исто тако одржан је већи број конференција политичког и културно-просветног карактера, посебно са старешинама и посебно са борцима.

Тако, на пример, 9. фебруара одржано је дивизијско партијско саветовање 42. дивизије којем су присуствовали и штабови 3. македонске и 7. албанске бригаде са штабовима батаљона (штаб 16. македонске бригаде у то време је био у покрету за Мачву на фронт). Поднета су два реферата: о развоју НОВЈ и о дисциплини у нашој војсци. Саветовању је присуствовао и командант 15. корпуса А.

343) Извештај дивизијског комитета 42. дивизије ЦК КПЈ од 2. марта 1945, Архив ЦК СКЈ, док. 7397/1 1-62(45).

344) Архив ЦК СКЈ, док. 7398/1-1-75 бр. 86/45 а/а.

345) Извештај дивизијског комитета 42. дивизије ЦК КПЈ, Архив ЦК, СКЈ, док. 7404/1-1-76 бр. 87/45 а/а.

Демниевски. Донети су конкретни закључци. Слично саветовање организовано је у 48. дивизији. На њему је била разобличена непријатељска пропаганда, која је и овде на одређен начин била присутна, а дата су и широка објашњења о политичкој ситуацији у Македонији, Југославији и свету. Таквих саветовања било је више.

У извештају дивизијског комитета 48. дивизије од 20. априла упућеном ЦК КПЈ истиче се да се партијска организација припремила за предстојећу офанзиву и да је умногоме олакшала штабовима извршење задатака. Пред офанзиву одржан је састанак дивизијског комитета; дискутовало се о уоченим слабостима партијске организације и донети су закључци о њеним задацима у офанзиви. Ти закључци пренети су читавом чланству преко батаљонских партијских конференција или преко ћелија. На тим састанцима је разговарано о држању комуниста у борби, о развијању офанзивног духа код бораца, о борби против панике, о активности партијске организације у току саме офанзиве итд. Поред тога, секретар дивизијског комитета је упутио писмо читавом чланству, у коме се осврнуо на уочене слабости у партијској организацији и на задатке сваког члана Партије у борби.

Захваљујући таквом ангажовању Партије, завладало је велико одушевљење за офанзиву, тако да су јединице - чете и баталзони захтевали да иду што пре на положаје и у борбу. Тако припремљени кренули смо у борбу и то је дало добре резултате, каже у извештају секретар дивизијског комитета 48. дивизије.^{345а)}

Чланови КПЈ и СКОЈ-а, својим неуморним радом, пожртвовањем, залагањем, другарством, правилним односом и високом свешћу, служили су за пример осталом борачком саставу, у којем је било све више оних који су желели да постану чланови КПЈ и СКОЈ-а. Многи су то и по-стали, доказујући се у борби.

У овом периоду све јединице корпуса положиле су заклетву. Постројени у беспрекорном реду, борци и старешине изговарали су речи заклетве: да ће уложити све снаге не жалећи ни своје животе за уништење непријатеља - окупатора и домаћих издајника и за што брже ослобођење домовине.

Полагању заклетве јединица дислоцираних у Земуну присуствовао је и говорио командант корпуса. Он је, по-

345а) Архив ЦК СКЈ, док. 7495/1-1-77 бр. 88/45 а/а.

сле тога, уручио борцима и старешинама одликовања која су тада стигла на основу предлога за вођене борбе у Македонији. Подељено је доста ордена и медаља за храброст као и других одликовања. У осталим местима полагање заклетве је било организовано по бригадама и самосталним јединицама, пред стројем су говорили комесари бригада и дивизија. И у овим јединицама подељена су одликовања за заслуге у борбама у Македонији.

За време бављења у Срему организоване су, заједно еа друштвено-политичким организацијама, прославе важнијих датума из међународног радничког покрета и датуми *радничког покрета* Југославије. Организовани су митинзи на којима су говорили истакнути друштвено-политички радници са терена, а и политички радници корпуса, дивизија и бригада. Тако, на пример, поводом дана Црвене армије - 23. фебруара, све јединице 42. дивизије присуствовале су митингу у Земуну. Остале јединице корпуса организовале су митинге у местима у којима су биле лоциране.

Пре покрета на фронт, 27. март је био обележен, сем другим манифестацијама, и величанственом парадом јединица корпуса лоцираних у Земуну. Тог дана, Земун је освануо украшен националним и партијским заставама, теписима, цвећем и фотографијама маршала Тита и других наших истакнутих партијско-политичких руководиоца. После одржаног митинга, јединице су испред украшених трибина продефиловале парадним маршем. Народ је одушевљено поздрављао јединице које су дефиловале улицама са новим оружјем, пожелевши им велике успехе у предстојећим борбама.

И у осталим јединицама корпуса 27. март је свечано прослављен. У програму прославе било је укључено и такмичење војника у склапању и расклапању оружја (карабина, аутомата, пушкомитраљеза и митраљеза). У неким јединицама су одржане приредбе еа народом, на којима су саопштавани резултати такмичења и подељене награде најбољим борцима, а затим је организовано веселе.³⁴⁶»

У јединицама су били ратни дописници, фото-репортери и извештачи. Фото-репортери су стално фотографи-

346) Операцијски дневник 42. дивизије, Архив ВИИ, к. 1315, док. 7/6; Операцијски дневник 7. албанске бригаде, к. 1316, док. 1/6; Т. Таипи, наведена књига, стр. 80 - 82.

сали и извршавали своје задатке са фронта, тако да су се често налазили у првој борбеној линији заједно са борцима. Захваљујући њима данас се по касарнама могу видети изванредне фотографије борби у завршним операцијама за ослобођење земље. И ратни дописници и извештачи били су изложени ратној опасности. Они су достављали своје репортаже дневним и другим листовима у земљи. Тако је, на пример, Пропагандно одељење Главног штаба Македоније упутило допис 15. корпусу (19. IV 1945) да се организује слање дописа и репортажа редакцији »Народен војник« (орган Главног штаба Македоније) о борбама и војним догађајима на фронту 15. корпуса, ради обавештавања армијског састава и грађанства у Македонији. Један од ратних кореспондената у Корпусу био је и Драгољуб Будимовски. То извештавање је било од великог политичког значаја и у погледу разбијања непријатељске пропаганде, коју су разни антинародни елементи покушавали да шире у Македонији.³⁴⁷⁾

Изведене војно-политичке припреме од око 800 дана, колико су се јединице Корпуса налазиле у Земуну и околним селима, биле су од великог значаја за оспособљавање бораца и старешина. Они су, а нарочито млађи борци, интензивном војно-политичком наставом и партијским радом, учврстили морално-политичка својства, добро упознали оружје и прилагодили се борбама у равници. Све то имало је позитивног одраза на предстојеће борбе.

УЧЕШЋЕ 2. И 16. МАКЕДОНСКЕ БРИГАДЕ НА ФРОНТУ НА РИЈЕЦИ ДРИНИ

У току борби 2. армије ЈА у долини Дрине, где је она водила врло жестоке борбе ради спречавања преласка немачких снага на десну обалу реке, у фебруару су две бригаде 15. корпуса (2. и 16. македонска), по наређењу штаба 1. армије, упућене да појачају одбрану на одређеним секторима на десној обали Дрине.

Док су се водиле борбе за Бијељину, немачке трупе су (1. и 2. фебруара) добиле појачање на сектору Дрињаче. Чврсто решен да заустави и сломи 22. немачку дивизију, штаб 2. армије је са сектора Бијељине повукао 17. дивизију и 7. фебруара је упутио ка Зворнику. На десну обалу Дрине је из резерве Врховног штаба упућена 22. српска

347) Архив ВИИ, к. 238, док. 8-12/3.

дивизија, са задатком да дејствује на десни бок непријатеља. Тако су 22. немачку дивизију биле практично окружиле наше надмоћне снаге и запретиле јој потпуним уништењем. Овај се план почео успешно остваривати.

У тој ситуацији, команда Групе армија »Е« била је присиљена да интервенише ради спасавања 22. дивизије. Од Зенице је хитно упућена у помоћ 104. ловачка дивизија. Она је, заједно са четницима Драже Михаиловића и Павла Ђуришића, почела да напада правцем Јања - Зворник, а 22. дивизија је почела да се пробија из Зворника ка Јањи.

Да би се спречило спајање ових непријатељских снага, Врховни штаб је хитно упутио из Срема на Дрину 2. пролетерску дивизију. Једна бригада 22. српске дивизије такође се пребацила на леву обалу Дрине, у рејон ушћа Јошанице. Извршено је регруписавање 25,27. и 38. дивизије и наређен је општи напад на линију Зворник - Муслимански Шепак. Ноћу 13/14. и у току 14. фебруара 38. дивизија је пробила непријатељску одбрану и заузела Скочић и Грновицу, а сутрадан је успоставила везу са деловима 2. пролетерске дивизије у рејону Муслиманског Шепка.

Ради појачања одбране на Дрини, наређено је 16. македонској бригади да се привремено стави под команду 2. пролетерске дивизије. Бригада се у 19 часова 8. фебруара укrcала у железнички транспорт у Земуну и 9. фебруара стигла у Шабац, одакле је возом продужила за Лешницу. У току 10. фебруара јединице бригаде су распоређене на десној обали Дрине источно и југоисточно од Бијељине: 1. батаљон у с. Стража и Јадар; 2. батаљон у с. Шар; 3. батаљон у с. Бадовинци; приштапске јединице у Ново Село и Штаб бригаде у с. Стража. У току 12. фебруара бригада је, према заповести Штаба 2. пролетерске дивизије од 11. фебруара, посела положаје од Кривића Аде до Шипуља (Мачва), са задатком да спречи евентуално пребацивање немачких јединица на десну обалу Дрине. Јединице бригаде су одмах отпочеле да утврђују поседнуте положаје.

Наредног дана (13. фебруара), после пребацивања 2. пролетерске дивизије на леву обалу Дрине, 16. бригада је добила много шири сектор, који је морала чврсто држати, не дозвољавајући непријатељу да га пробије. Бригада се на овим положајима укопавала, маскирала и наредних дана слала испред својих положаја извиђачке патроле у свим правцима ради прикупљања података о појави непријатеља. На овим положајима бригада је остала до 22.

фебруара, када ју је сменила 8. бригада 22. српске дивизије. Након тога, јединице бригаде су се прикупиле у рејону Новог Села, где су положили заклетву. У току 24. фебруара бригада је кренула из Шапца и 25. фебруара стигла у Земун и разместила се у с. Бежанији.

У другој половини фебруара Штаб 2. македонске бригаде примио је наређење од Штаба 48. дивизије да се хитно пребаци до Лешнице (на десној обали Дрине, 15-20 км југоисточно од Бијељине) и да се стави под команду Штаба 22. српске дивизије ради појачања одбране на Дрини и недозвољавања непријатељу да је пређе и угрози слободну територију у Подрињу и Мачви. Бригада је 20. фебруара кренула са жељ. станице Нова Пазова и код с. Кленак пребацила се преко Саве, па се поново укрцала у нову композицију на жељ. станици у Шапцу и продужила до Прњавора, где су се борци суочили са тешким последицама рата. Наиме у Прњавору је било доста избеглица (стараца, старица и деце, а међу њима и већи број болесних) које су облетале око војничке кухиње молећи за хлеб и другу храну и причале о зверствима непријатеља и својим патњама на левој обали Дрине. Те приче и њихово стање позитивно је деловало на борбено расположење бораца. Добијао се утисак да су са нестрпљењем очекивали наређење да крену у борбу.

Од Штаба 22. српске дивизије 2. бригада је добила задатак да се што пре пребаци до с. Бадовинци и да у том рејону запоседне Дрину, затвори правац од Бијељине и не дозволи непријатељу продор ка Прњавору и Шапцу. Део бригаде који је стигао као први ешелон пошао је на извршење задатка 21. фебруара увече. Праћене снежном вејаницом, ове снаге су сутрадан у зору поселе предвиђене одбрамбене положаје. У току дана стигле су и остале јединице бригаде и поселе своје положаје.

Како непријатељ није покушао да форсира Дрину, бригада се након неколико дана вратила у Нову Пазову. Иако бригада није учествовала у борби, марш је био од значаја за проверу њене борбене способности. По лошем времену, као и 16. македонска бригада, она је посела и за одбрану уредила своје положаје (систем ровова и саобраћајница). Од значаја је и то што су њени извиђачки органи прелазили на леву обалу Дрине и прикупљали податке о распореду непријатеља. Марш је омогућио да се провери и морално-политичко стање јединица.

Док су ове две бригаде обезбеђивале Дрину у поменутом рејону, Друга армија и 2. пролетерска дивизија довеле су 22. немачку дивизију у врло тежак положај. Због великих губитака у људству и недостатка погонског горива и муниције, њена ударна моћ је била сломљена, те се нашла пред уништењем. Међутим, ноћу 18/19. фебруара њен 47. пук се у рејону Брањева спојио са ојачаним 734. пуком 104. ловачке дивизије из Бијељине, те су се остаци 22. немачке дивизије пробили и повукли у Бијељину.

На тај начин су 20. фебруара завршене борбе у долини Дрине. То је била једна од најтежих борби 2. армије, која је потпуно осујетила намере немачке Врховне команде да успостави фронт на Дрини. Немачка 22. дивизија не само што није успела да изврши задатак, већ се једва спасила од уништења и за дуже време није била способна за озбиљније операције. Друга армија се тада могла усмерити према доњем току р. Босне и Босанској Посавини. То је и учињено. Тиме су угрожаване виталне немачке саобраћајнице између Сарајева и Славонског Брода.³⁴⁸⁾

СУСРЕТ СА МАКЕДОНСКИМ БАТАЉОНОМ »ЈАНЕ САНДАНСКИ«

За време смењивања на положајима 6. личке пролетерске дивизије сусрели смо Македонци распоређене у јединице ове дивизије. То су били борци македонског батаљона »Јане Сандански«. Након ослобођења Београда, од македонских добровољаца који су живели у Београду формиран је овај македонски батаљон, који је у децембру 1944. ушао у састав 1. бригаде 6. личке дивизије, као њен пети батаљон. Према непотпуним подацима, батаљон је имао око 350 бораца. Командант батаљона је био Душан Мајсторовић, а политички комесар Ламбе Михајловски. Припадници батаљона у већини су били младићи који су одрасли и живели у Београду са својим родитељима пресељеним из Македоније.

Овај батаљон је био најмлађи батаљон у 6. личкој дивизији, јер већина бораца није служила војску. Због тога су они првенствено морали да се оспособе у руковању оружјем. Да би оправдали ukazано поверење што су при-

348) Операцијски дневник 42. дивизије, Архив ВИИ, к. 1315, дк. 7/6; Заповест штаба 16. бригаде, к. 1316, док. 1/9; Ослободилачки рат народа Југославије (II издање), књ. 2, стр. 508 - 513; Р. Стојановски, наведена књига, стр. 175 - 176.

падници тако старе и иекусне јединице, као што је била 6. личка пролетерска дивизија, омладинци су врло озбиљно схватили војно-политичку обуку и врло брзо овладали оружјем. И у овој јединици обука се одвијала у такмичарском духу, као и у осталим јединицама у то време.

Батаљон је издавао лист »Македонски борец«, у коме су борци и старешине писали о народноослободилачкој борби македонског народа, о илинденском устанку, о злочинима бугарских и других окупатора у Македонији, о АСНОМ-у и његовом значају за македонски народ у братској заједници југословенских народа и народности, о народном хероју Христијану Тодоровском Карпошу и другим, о братству и јединству са осталим народима Југославије и др.

Батаљон »Јане Сандански« кренуо је 1. јануара 1945. еа 6. личком дивизијом из Београда на Сремски фронт и до 12. марта водио борбу у саставу 1. бригаде 6. личке дивизије код Шида и с. Товарник и с. Илинци. Када је извршена реорганизација јединица по новој формацији, 12. марта, батаљон је расформиран, а борци су распоређени у остале јединице 6. личке пролетерске дивизије. У њеном саставу борци овог батаљона учествовали су све до 12. маја у борбама које је водила дивизија код: Врбање, Градишта, Пишкореваца, Новог Перковца, Ђакова, Славонског Брода, на реци Илови, код Чазме, Врбовца и на Загребачкој гори. У току ових борби било је краћих сусрета припадника 15. корпуса и овог батаљона. Ти сусрети су били испуњени разговорима о народноослободилачкој борби у Југославији и, посебно,³⁴⁹⁾ у Македонији, о успесима на Сремском фронту и др.

349) Боро Митровски, наведени фељтон у листу »Нова Македонија«; Архив ВИИ, к. 33, док. 29/1,30/1, 31/1, 32/1; Шеста пролетерска дивизија, Библиотека НОБ, Епоха 1964, стр. 758-769.